

<https://doi.org/10.18485/analiff.2025.37.1.4>

821.111(73).09 Макаферти М.

Компаративна анализа deskripcija mentalnih stanja i dispozicija junaka u izvornom i drugom izdanju romana za mlade *Charmed Thirds* autorke Megan Makaferti u svetlu političke korektnosti i eufemizacije

Ana Ž. Arsić*

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Katedra za opštu lingvistiku

 <https://orcid.org/0009-0000-6225-6245>

Ključne reči:

analiza diskursa,
eufemizmi,
politička korektnost,
komparativna analiza,
književnost za mlade,
deskripcije mentalnih
stanja i mentalnih
dispozicija

Apstrakt

U datom radu porede se opisi mentalnih stanja i dispozicija likova u izvornoj verziji romana za mlade *Charmed Thirds* autorke Megan Makaferti sa opisima u drugom izdanju kako bi se utvrdile razlike u karakterizaciji nastale kao rezultat eufemizacije. Proučavaju se aspekti deskripcija u prvom izdanju koje se retroaktivno posmatraju kao neadekvatne, kao i sredstva kojima se pruža nova, alternativna deskripcija, koja figurira kao novopostavljeni standard „adekvatnijeg” diskursa za mladu čitalačku publiku. Uočeno je da se problematičnim doživljavaju određene lekseme sa izrazito negativnom konotacijom koje denotiraju ispodprosečnu inteligenciju (*retarded*, *moronic*), lekseme kojima se označava ludilo (*crazy*), ali i opisi fizičkog izgleda koji se mogu smatrati stereotipičnim i stigmatišućim, a da pritom ne sadrže disfemistične termine (*a mental-patient haircut*), ili se pak neprimerenim doživljava samo pominjanje termina kojim se izvesni poremećaj imenuje (*anorexic*). Sredstva izmena čine izostavljanje problematičnih leksema-deskriptora, leksičke zamene, ili pak alternativne deskripcije na nivou klauza, pri čemu izmenjen sadržaj značenjski može biti značajnije udaljen od izvornih propozicija (*It makes me feel like a mental patient – It keeps me awake at night*). Značajno je istaći da mentalna karakterizacija bipolarnе junakinje Deksi ostaje neizmenjena, te se njen prikaz može smatrati primerom pozitivne, pažljivo diskurzivno konstruisane reprezentacije člana marginalizovane društvene grupe još u izvornoj verziji dela, a ne samo u drugom, više politički korektnom izdanju. (примљено: 10. септембра 2024; прихваћено: 17. новембра 2024)

<https://analifil.bg.ac.rs>

* Filološki fakultet
Katedra za opštu lingvistiku
Studentski trg 3
11000 Beograd, Srbija
ana.arsic@fil.bg.ac.rs

1. Serijal romana za mlade o Džesiki Darling i njegova nova izdanja

Megan Makaferti je američka autorka 13 romana za mlade, među kojima osobito popularnost uživa serijal o junakinji Džesiki Darling (*The Jessica Darling Series*). Dati serijal čini pet romana nastalih u periodu od 2000. do 2009. godine, da bi potom bio proširen serijalom od tri romana o ranom detinjstvu glavne junakinje (serijal *Jessica Darling's It list*).

U oktobru 2020. godine na zvaničnom autorkinom sajtu objavljeno je da uoči dvadesetogodišnjice od objavljivanja prvog romana serijala o Džesiki Darling serijal dobija preobražaj (*"a makeover"*) koji podrazumeva izvesne izmene sadržaja romana, što, prema rečima autorke, podrazumeva sledeće: "The whole series has been updated to reflect 2020 sensibilities, but the essence of what makes Jessica Darling special is unchanged" (McCafferty, 2020).

Preliminarnim upoređivanjem sadržaja prvog romana u izvornom i drugom izdanju utvrdili smo da su predmet promene različite tematske oblasti, poput deskripcije fizičkog izgleda junaka, opisa njihove seksualne orijentacije ili aktivnosti¹, a da su načini izmene sadržaja raznovrsni – promene na leksičkom planu, promene izvora iznetog stava, kojom se tako sam stav sada kritikuje, jednostavno izostavljanje izvesnih iskaza bez zamene koja bi usledila². Isto tako, neki od postojećih iskaza ili prikazanih situacija u novom izdanju bivaju izostavljeni u celosti³.

Time smo se uverili da dati materijal predstavlja bogato tle za raznovrsna istraživanja, a kao jednu od značajnih tema prepoznali smo promene u mentalnoj karakterizaciji junaka, što upravo predstavlja temu ovog rada.

Treći roman serijala odabran je kao najpogodniji za ispitivanje ovih promena, budući da se u njemu kao jedan od sporednih likova prvi put pojavljuje junakinja koja pati od bipolarnog poremećaja, te nas je uz karakterizaciju neurotipičnih osoba osobito zanimao i način na koji je junakinja koja izlazi iz neuronormativnog okvira prikazana u novom izdanju.

2. Promene u književnim delima i pitanja reprezentacije društvenih grupa

Književna dela nose pečat vremena u kom su nastala: "Probably the commonest conception has been that literature reflects predominantly the significant values and norms of a culture" (Albrecht, 1954: 426), pri čemu dela fikcije takođe svedoče o promenama unutar kulture iz koje su potekla (Albrecht, 1954: 428).

Kulturne promene kroz prizmu književnih dela mogu se izučavati iz različitih uglova – poređenjem različitih tendencija u pogledu tematike, karakterizacije i

1 Npr. *she looks like "a butchy softball player"* (McCafferty, 2001: 11) naspram *she looks like "a softball player"* (McCafferty, 2021: 16); *the rainbow-waving fag* (McCafferty, 2001: 248) naspram *the rainbow-flag-waver* (McCafferty, 2021: 337); *The Kissing Slut* (McCafferty, 2001: 10) naspram *Mono Queen* (McCafferty, 2021: 14).

2 Uz gorenavedene primere promene izbora leksike ili njeno izostavljanje, možemo navesti i primere u kojima se neizmenjeni stav pripisuje drugom izvoru: *Manda thinks that reading feminist manifestos makes up for her borderline ho-bag behavior* (McCafferty, 2001: 10) naspram *Manda reads feminist manifestos to make up for what my sister's generation would call borderline ho-bag behavior* (McCafferty, 2001: 14).

3 Npr. *I'm bulimic* (McCafferty, 2001: 11) naspram potpunog izostanka datog iskaza u novom izdanju.

zastupljenosti junaka ili upotrebe određenih stilskih sredstava ili postupaka u različitim epohama, različitim žanrovima ili delima. Posebno zanimljivim čine nam se odrazi kulturnih promena i alternativnih konceptualizacija koji se mogu ispratiti u okviru jednog književnog dela u različitim izdanjima – bilo da je reč o razlikama između izvornog izdanja i prevoda na druge jezike, ili pak revidiranih izdanja na izvornom jeziku, pri čemu izmene mogu poticati od samog autora ili izdavačke kuće (o autorskim izmenama u prevodu *Lolite* v. npr. Zakharyan, 2020; o izmenama u romanima Agate Kristi od strane izdavačke kuće v. npr. Mouriquand, 2023).

Istraživanje promena, ali i onog što ostaje neizmenjeno, smatramo izuzetno značajnim predmetom istraživanja iz više razloga. S jedne strane, značajno je pitanje motivisanosti odluka da se jedno izdanje razlikuje u odnosu na izvorno. S druge strane, može se postaviti – i zaista se i postavlja – pitanje opravdanosti takvih intervencija. Najzad, sam popis i opis izmenjene građe može nam ukazivati na promene u sagledavanju već postojećeg sadržaja, a te promene su nužno rezultat promena u evaluaciji. Promene u vrednovanju možemo shvatiti u najširem smislu kao ponovnu procenu nekog aspekta književnog dela koja ima drugačiji ishod u odnosu na prvobitnu procenu, bilo da je reč o adekvatnosti prevodnog rešenja ili pak samog vrednosnog suda ispoljenog određenim jezičkim sredstvima.

Izmene drugog tipa upućuju na promene u individualnom ili društvenom poimanju već prikazanih vrednosti i shvatanja, te se „neprihvatljivo” u delu menja „poželjnim”, čime se izvorni sadržaj prilagođava tako da sada doprinosi promovisanju vrednosti koje se, prema mišljenju onih koji sadržaj menjaju, smatraju značajnim u datom vremenu. Ovakvo postupanje ukazuje na povratnu spregu između delovanja društvene stvarnosti na diskurs i uticaja diskursa na nju sa veoma značajnim društvenim posledicama (Johnstone, 2009: 32–75).

U okviru razmatranja uticaja kulture na promociju društvenih vrednosti značajno pitanje predstavlja diskurzivna reprezentacija: ko su akteri koji su u određenom diskursu prikazani; na kakve načine se oni oslikavaju; koje vrednosti se prikazuju kao društveno poželjne, a koje kao nepoželjne; kakve su ideologije iza reprezentacija i koje su posledice određenih izbora u prikazivanju (v. npr. Johnstone, 2009; Paltridge, 2012).

Na diskriminatorne posledice diskurzivne reprezentacije marginalizovanih društvenih grupa ukazuje kritička analiza diskursa otkrivanjem ideoloških potki unutar naizgled objektivnog i prirodnog u upotrebi jezika, što Ferklo (Fairclough, 2010: 30) naziva „denaturalizacijom ideologija” – “To ‘denaturalise’ them is the objective of a discourse analysis which adopts ‘critical’ goals”.

Kako je sama autorka Megan Makaferti inicijator različitih promena u drugom izdanju romanâ serijala, imamo izuzetnu priliku da posmatramo promenu njene perspektive u prikazivanju različitih elemenata koji čine fiktivni svet koji je stvorila, kao i da pokušamo da objasnimo motivisanost datih izmena i efekte koji se njima nastoje postići.

3. Istraživačka pitanja

Budući da u pogovoru romana autorka izražava zahvalnost za mogućnost da u novim izdanjima uz pomoć svog tima iz izdavačke kuće *Wednesday Books* prepravi elemente književnog diskursa koji su potencijalno stigmatišući, a koji su u vreme nastanka romana bili društveno prihvaćeni – “not all attitudes that were acceptable in 2001 should be tolerated today” (McCafferty, 2021: 510), polazna pretpostavka istraživanja je da sve izmene predstavljaju pokušaje ublažavanja ili eliminisanja negativnih stavova, te da će u njima biti zastupljene eufemizacija i upotreba politički korektnog diskursa.

Polazeći od navedene pretpostavke, ovaj rad nastoji da pruži odgovore na sledeća pitanja: koji domeni mentalne karakterizacije junaka su podvrgnuti promenama i šta date opise čini neadekvatnim iz autorkine sadašnje perspektive; na koje načine su date karakterizacije „popravljene” – koja jezička sredstva su u izmenama korišćena i koji udeo eufemizmi i politički korektna terminologija u intervencijama imaju i, najzad, kakva je karakterizacija junakinje sa bipolarnim poremećajem u drugom izdanju romana naspram izvornog dela.

4. Diskursi o karakterizaciji mentalnih stanja i kapaciteta i njihov značaj u društvu

Kvalifikovanje osoba prema mentalnim stanjima ili dispozicijama čini deo svakodnevnne evaluativne prakse pojedinca, ali i stručnih lica iz oblasti medicine, psihologije i psihijatrije, pri čemu su ovakva vrednovanja, kao i svaki drugi vid evaluacije, proizvod subjektivne percepcije u okviru zajedničkog sistema vrednosti jednog društva (Thompson/Hunston, 2003: 6). Značajno je pritom istaći da negativne ocene nečijeg mentalnog stanja ili mentalnih kapaciteta predstavljaju tabuizirane koncepte koji se u društvu nastoje imenovati eufemizmima, koji se kroz protok vremena smenjuju novim terminima kada društvo prestaje da ih poima kao eufemistične, pri čemu se i samo imenovanje može izbegavati ako se proceni da adekvatan eufemizam ne postoji (Valentine, 1998: 5).

Kao primer možemo navesti promene u terminologiji za klasifikaciju ljudi sa niskim koeficijentom inteligencije (isp. npr. stavove o terminologiji iznete u: Gibbson, 1963 sa stavovima u: Regan/Willatt, 2010) ili promene u terminologiji o osobama sa mentalnim poremećajima. O posledicama upotrebe izvesnih termina svedoči i istraživanje u kojem su putem testova procenjivani stavovi studenata, odraslih osoba i stručnjaka koji rade sa mentalno obolelima (Haag Granello/Gibbs, 2016). Datim istraživanjem je ustanovljeno da osobe koje se određuju kao *mentalno obolele* upotrebom sintagmi koje čine premodifikovane imenice (engl. *premodified nouns*) bivaju negativnije vrednovane u poređenju sa slučajevima u kojima su ti ljudi okarakterisani kao *osobe sa mentalnom bolešću* (tzv. *person-first language* u kojem je kvalifikacija prema oboljenju formalno drugostepena u odnosu na imenicu koju ta kvalifikacija modifikuje). Isti autori (Haag Granello/Gibbs, 2016: 32) ukazuju na to da tako neadekvatna imenovanja mogu ojačati već prethodno formirana negativna mišljenja o grupama koje označavaju.

U radu pod nazivom *Naming the Other: Power, Politeness and the Inflation of Euphemisms*, Valentajn (Valentine, 1998) ističe moć društvene grupe kao faktor koji određuje hoće li imenovanja pripadnika jedne grupe zaživeti u zajednici, pri čemu izvorna imenovanja uvek potiču od onih koji društvenu moć poseduju, bilo da je reč o većini ili privilegovanoj manjini poput eksperata, a imenovane marginalizovane grupe se mogu izboriti za usvajanje novih, eufemističnih imenovanja ukoliko imaju dovoljno moći da društvo sagleda i prihvati njihova stanovišta – “The demand for euphemisms is thus generated by elaborate etiquette and modernist ideology, along with the power of the protesting groups” (Valentine, 1998: 5.4). Pored same klasifikacije pojedinaca, društvo diktira i odnos prema njima u skladu sa ideologijama koje su u datom trenutku dominantne – Fuko tako u *Poretku diskursa* (2007: 9–10) ističe da se diskurs onih koje društvo proglašava ludima lišavao smisla ili se pak mogao smatrati prozorljivim, ali je u svakom slučaju bio odbacivan kao govor nerazumnih. Interesantno je takođe pomenuti i stanovište prema kojem se mentalni poremećaji u celosti negiraju kao vrsta oboljenja, čime se kritički preispituje dosadašnji zakonski i medicinski tretman ljudi kojima se oni pripisuju (v. Sas, 2008).

Na formiranje stavova prema osobama koje odstupaju od norme u kognitivnim sferama, pored nesumnjivog značaja oznaka u imenovanju, utiču i konteksti u kojima se date grupacije ljudi u različitim diskursima prikazuju – kako u diskursima koji o njima svedoče kao akterima u realnim društvenim zbivanjima, tako i u diskurzivnim predstavama u kojima figuriraju kao fiktivni predstavnici u književnom delu, filmu i drugim umetničkim tvorevinama. Stjuartova (Stuart, 2006: 101–102) ukazuje na to da se u štampi prevashodno izveštava o slučajevima nasilnog ponašanja osoba sa mentalnim poremećajem, i to senzacionalistički, pri čemu se i u vestima i u fiktivnim ostvarenjima izuzetno retko prikazuje njihov oporavak i integracija u društvo, čime se propagira iskrivljena slika o učestalosti nasilnih incidenata u kojima učestvuju i tako produbljuju negativni stereotipi o njima kao opasnim po društvo.

Značajno je pomenuti da negativnim stereotipima doprinose i reprezentacije u fiktivnim ostvarenjima – “verbal references to mental illness are used to denigrate, segregate, alienate and denote another character’s inferior status” (Stuart, 2006: 101).

5. Eufemizmi: teorijska određenja i njihove implikacije

Budući da jedno od istraživačkih pitanja predstavlja zastupljenost eufemizama i politički korektnih termina kao metoda promena karakterizacija, neophodno je da se najpre osvrnemo na različite poglede na date pojave kako bismo se potom opredelili za stanovišta koja smatramo najadekvatnijim za obradu prikupljene građe.

Koncept eufemizma se u lingvistici ne posmatra jednoznačno. Ono što je zajedničko definicijama ove pojave je određivanje primarne funkcije eufemizama kao jedinica koje se koriste umesto drugih formulacija koje bi se smatrale tabuiziranim, uvredljivim, neprikladnim ili bolnim za sagovornike (v. npr. Москвин, 2001; Burridge, 2006; Gómez, 2009; Díaz Hormingo, 2012). Upravo zato što se koriste umesto drugih

imenovanja, govoreći o njihovom nastanku, Dijaz Ormingo (Díaz Hormingo, 2012: 115) naziva ih stilskim neologizmima, kojima se već postojeće pojave imenuju tako da se prema njima izrazi određeni odnos.

Eufemističnost izraza određena je diskurzivnim kontekstom u kojem on figurira, pri čemu od ključnog značaja nije izbor „adekvatnih” jezičkih sredstava namesto spornih imenovanja, već glavnu ulogu u ostvarivanju eufemističnosti igra namera govornika iza upotrebe datih izraza (Gómez, 2009: 731). Premda tako eufemizmi pripadaju repertoaru strategija učtivosti kojima se pribegava u cilju uzajamnog čuvanja obraza govornika i sagovornika (engl. *maintaining face*) (Brown/Levinson, 1987), od govornikove namere zavisi da li će u diskursu biti upotrebljeni kao ublaženi prikaz imenovanog ili u neke druge svrhe.

Na primat govornikove namere nad jezičkom formom u određivanju njene eufemističnosti ukazuju koncepti disfemističkih eufemizma i eufemističkih disfemizma. Dok eufemizmi ublažavaju prikaz tabuizirane stvarnosti, a disfemizmi predstavljaju sredstva kojima se o njoj govori tako da se ona još jasnije ističe u prvi plan (Gómez, 2009), za disfemističke eufemizme i eufemističke disfemizme je karakteristično to da im se ilokucionna sila i lokucija ne poklapaju (Allan/Burridge, 1991: 43). Prirodu ovih pojava centralno određuje ilokucionna sila iskaza, te se tako disfemistički eufemizmi određuju kao disfemističke lokucije sa eufemističkom ilokucionom silom, a eufemistički disfemizmi kao lokucije po prirodi eufemističke, ali sa disfemističkom ilokucijom (Allan/Burridge, 1991: 21). Jedan od brojnih primera koji svedoče o značaju konteksta za upotrebu ovih sredstava predstavlja istraživanje koje je sproveda Terijeva (Terry, 2020), u kome je ustanovljeno da disfemistički eufemizmi mogu biti pogodni za začikavanja u kojima se podrazumeva prepoznavanje prijateljske namere iza upotrebljene disfemističke forme.

Razlike u definisanju eufemizama zavise od odnosa autora prema opsegu pojava koje se sa njima dovode u vezu. Eufemizmi se tako posmatraju ili udruženo sa drugim fenomenima na osnovu zajedničke odlike koju autori smatraju relevantnom u toj meri da odnosi prevagu nad postojećim razlikama, ili pak autori eufemizme definišu uže, ističući u prvi plan razlike između njih i njima srodnih pojava.

Primeru radi, različiti autori različito se postavljaju prema manipulativnosti iza upotrebe jezičkih sredstava, te tako jedni iz eufemizama isključuju izraze kojima se svesno iskrivljuje percepcija o imenovanom (Москвин, 2001), dok drugi manipulativnu nameru smatraju jednom od mogućih motivacija iza upotrebe eufemizama, posebno u političkom diskursu, te je ne smatraju eliminatornim faktorom pri definisanju eufemizama, budući da se svakako radi o vrstama ublažavanja izrečenog (Крысин, 1994).

Neki autori eufemizme isključivo svode na lekseme i frazeologizme koji imaju ustaljenu eufemističku konotaciju, ali eufemizima ne smatraju jezička sredstva koja eufemističnost ostvaruju samo u određenom diskurzivnom kontekstu (Баранов/Добровольский, 2015).

U srpskoj leksikografskoj praksi u rečnicima se diskurzivno uslovljeni eufemizmi ne označavaju kvalifikatorom eufemističnosti: „Еуфемизам који ће лексикограф тако маркирати не зависи од контекста и има јасну лингвистичку границу

свог појављивања” (Стојановић, 2021: 232). Rečnici opšteg tipa kao eufemizme takođe ne označavaju ni politički korektnu terminologiju. Njihova eufemističnost se, prema Stojanovićevoj, međutim, ne dovodi u pitanje, već se pravi razlika između eufemizama kao invarijantnih rečničkih jedinica i diskurzivno uslovljenih jedinica, koje svoje mesto treba da nađu u specijalizovanim rečnicima eufemizama (Стојановић, 2021: 235).

Postoji i definicija prema kojoj se pod eufemizme podvode ne samo lekseme, već i drugi vidovi zamene tabuiziranog ili dispreferiranog imenovanja koncepta, koji mogu biti i paralingvistički (Gómez, 2009).

Kako cilj našeg rada nije izučavanje eufemizama kao jedinica rečnika, niti podvlačenje razlika između eufemizama i srodnih pojava, već upravo fokus na efekte koji se u određenom diskurzivnom kontekstu postižu upotrebom „ublaživača”, upravo Gomesova definicija eufemizama čini nam se najprikladnijom, budući da ih on definiše kao rekonceptualizaciju zabranjene stvarnosti koja za cilj ima njen ublažen prikaz, a koja se kroz diskurs može manifestovati različitim sredstvima koja nisu isključivo vezana za leksičku jezičku ravan (Gómez, 2009: 738).

6. Politički korektan jezik i terminologija

Korektnost u ophođenju prema drugome podrazumeva da se čovek prema drugima ponaša savesno, bez nipodaštavanja i žrtvovanja tuđih sloboda zarad ličnog dobitka i boljitka. Politički korektan jezik kao vid korektnog verbalnog delanja bi tako podrazumevao diskurs pojedinca koji odražava uvažavanje i poštovanje različitosti i prava drugih, a suprotstavljao bi se njihovoj diskriminaciji kroz jezičku upotrebu.

Međutim, ljudi se razlikuju prema viđenjima toga šta jeste, a šta nije diskriminatorno u jezičkoj praksi, kao što se razlikuju i sami stavovi prema posledicama jezičke političke korektnosti. Politički korektan jezik se tako može sagledavati kao vid borbe za bolji društveni status grupa na koje se politički korektna terminologija odnosi, ili pak osporavati pod uverenjem da postojeća terminologija nije diskriminatorna, već neutralna i deskriptivna (v. Valentine, 1998). Politički korektan jezik takođe se može smatrati nipodaštavajućim prema osobama na koje se odnosi ili doživljavati kao praznoslovlje (v. Burridge, 2006: 460).

Već smo pomenuli da deo eufemizama može pripadati domenu politički korektnog jezika, međutim, bitno je istaći da politički korektnu terminologiju ne čine isključivo leksički eufemizmi, već to mogu biti i disfemizmi koji zadobijaju afirmativne konotacije kada ih preuzima grupa kojoj se upućuju tako što ona ih prisvaja i time lišava negativnog emotivnog naboja (Burridge, 2006: 460).

Još jedna značajna odlika jezika političke korektnosti je što „[...] политический эвфемизм, запущенный в сферу массовой коммуникации, получает определенную легитимацию авторитетом власти и „облагораживающее“ оценочно-ассоциативное контекстуальное окружение” (Погорелко/Герасина, 2021: 136), dakle, promoviše se u okviru relevantnih institucija.

Baridžova (Burridge, 2006: 459) ukazuje na to da se određene upotrebe politički korektnog jezika ne doživljavaju kao eufemizmi, već kao preciznije utvrđena denotacija imenovanja tako da je ono inkluzivnije i kao jedan od primera navodi

leksemu *chairperson*, koja jasnije u odnosu na leksemu *chairman* ukazuje da ovu poziciju ne obavljaju isključivo muškarci.⁴

Pored značaja koji politički korektna terminologija ima za osobe na koje se odnosi, Baridžova (Burridge, 2006: 561) skreće pažnju na to da je značajna i za društveni status i ugled osoba pred kojima je izbor hoće li je koristiti, te da one same mogu biti predmet osude ukoliko koriste neadekvatna imenovanja, što možemo dovesti u vezu ne samo sa već pominjanim strategijama za čuvanje obraza govornika (Brown/Levinson, 1987), već i sa trenutno aktuelnom kulturom odstranjivanja (engl. *cancel culture*) kao pokretom sankcionisanja od strane javnosti bilo kakvog vida ponašanja koje se ocenjuje kao društveno neprihvatljivo.

Korekcije koje je autorka serijala o Džesiki Darling unela u romane svakako kao čin predstavljaju vid političke korektnosti, što je jasno i na osnovu već iznetih autorkinih citata na početku rada. Kako je roman pisan u dnevničkoj formi, veći deo potencijalno diskriminatorne ili neadekvatne upotrebe jezika pripisuje se glavnoj junakinji romana Džesiki, za koju i sama autorka ističe da je nesavršeno ljudsko biće koje je kao takvo sklono greškama (McCafferty, 2021: 510). Ovakve revizije bi trebalo da obezbede pozitivniji odnos prema prikazivanom, ali se isto tako može postaviti pitanje umanjuje li se time prostor za kritički odnos prema onome što je bilo predstavljeno, a sada tumačeno kao neadekvatno, posebno jer ne potiču od autorke direktno, već od jednog fiktivnog lika. Ovakva pitanja, premda zavređuju pažnju, izlaze iz okvira ovog rada, te bi im trebalo posvetiti pažnju u nekom od narednih istraživanja.

7. Analiza građe

7. 1. Prilagođavanje polaznih pretpostavki na osnovu uvida u sakupljenu građu

Pošto nisu isključivo mentalne karakterizacije bile predmet izmena u romanu, smatrali smo korisnim da kao referentnu tačku imamo uvid u celokupan broj značenjskih izmena nezavisno od tematske oblasti kojoj pripadaju (pravopisne promene nismo uzimali u obzir za potrebe ovog rada). Upoređivanjem sadržaja originalnog i revidiranog izdanja trećeg dela serijala o Džesiki Darling tako je izdvojeno ukupno nešto više od 90 značenjski izmenjenih segmenata. Izmenjene jedinice nazivamo segmentima jer neke od njih predstavljaju modifikacije rečeničnih elemenata⁵, dok druge predstavljaju nekoliko uzastopnih intervencija u okviru šire značenjske celine⁶, ili pak izostavljanje više uzastopnih rečenica⁷.

4 Feminitivni tako predstavljaju jedno od gorućih pitanja u oblasti političke korektnosti, gde se mogu pratiti različite perspektive u sagledavanju diskriminatornosti, odnosno inkluzivnosti postojeće terminologije, te procenjivanje prihvatljivosti postojeće terminologije ili potrebe za njenom promenom.

5 Npr. *Lia, the anorexic queen* (McCafferty, 2006: 71) naspram *Lia, the undernourished queen* (McCafferty, 2021: 98).

6 Npr. *Bethany mouthed the word "Anorexic". I mouthed back "Ew." The guidos agreed ("No cushion for the pushin'," declared one), and barely clapped when she quickly exited the stage after an abbreviated Q&A session* (McCafferty, 2006: 69) naspram *She had the emaciated look of a Fashion Week runaway model, but the guidos weren't having it. "No cushion for the pushin'," declared one. They barely clapped when she quickly exited the stage after an abbreviated Q&A session* (McCafferty, 2021: 96–97).

7 Npr. *I was impressed and tried to see Tanu in a whole new light. Yes, with her dusky eyes, high cheekbones, and Kohl-colored hair, Tanu could be quite pretty. Unfortunately, she's got a stampede of teeth all body-checking each other in the race to be the first to reach the front of her mouth* (McCafferty, 2006: 256) naspram *I was impressed* (McCafferty, 2021: 355).

Smatramo da je ispravnije takve uzastopne izmene objedinjeno razmatrati upravo zato što figuriraju zajedno u okviru većeg opisa, te ne bi bilo relevantno odvojeno ih razmatrati radi kvantifikacije izmena. Samo 13 segmenata u građi odnosi se na domen karakterizacije mentalnih stanja i kapaciteta. U Tabeli 1 pružen je objedinjen prikaz izvornih segmenata i njihovih promena uz brojeve strana na kojima se u nalaze u prvoj i drugoj verziji romana.

	izvorno izdanje, broj strane	drugo izdanje, broj strane
1	I do not have a mental-patient <u>haircut</u> , 20	I do not have a Supercuts trainee <u>haircut</u> , 27
2	so it's not Marcus's fault that he doesn't want to have sex with someone sporting mental-patient <u>hair</u> , 24	so it's not Marcus's fault that he doesn't want to have sex with someone sporting a cry-for-help <u>haircut</u> , 33
3	As we passed from one insane <u>stall</u> to the next, 26	As we passed from one zany <u>stall</u> to the next, 36
4	"It makes me <u>feel</u> like a mental patient ", 33	"It keeps me awake at night ", 48
5	"You always <u>feel</u> like a mental patient ," she said, rifling through my sock drawer. "Don't blame your hair.", 33	" Everything keeps you awake at night ," she said, rifling through my sock drawer. "Don't blame your hair.", 48
6	<u>That's</u> so moronic , 60	<u>That's</u> so ridiculous , 83
7	Bethany mouthed the word " Anorexic ". I mouthed back " Ew ." The guidos agreed ("No cushion for the pushin'," declared one), and barely clapped when she quickly exited the stage after an abbreviated Q&A session, 69	She had the emaciated look of a Fashion Week runaway model , but the guidos weren't having it . "No cushion for the pushin'," declared one. They barely clapped when she quickly exited the stage after an abbreviated Q&A session, 96–97
8	First the anorexic rejection, 70	First the skeleton rejection, 97
9	Lia, the anorexic queen, 71	Lia, the undernourished queen, 98
10	I was thinking in some made-up language spoken by asylum inmates (which will come in handy when I have my mom committed), 118	I was thinking in some made-up language unknown to the longest-tenured professor in Columbia's Linguistics department , 164
11	You have to be retarded if you think that eating, like, snake testicles in a string bikini is going to lead to an Academy Award, 187	You have to be delusional if you think that eating, like, snake testicles in a string bikini is going to lead to an Academy Award, 261
12	like I was the only thinking person in a room mostly full od morons obliterating precious IQ with every gulp, 188	like I was the only thinking person in a room mostly full od dummies obliterating precious IQ with every gulp, 262–263
13	Of course, my child is the only one who <u>looks like</u> a crazy bag lady , 206	Of course, my child is the only one who looks like a <u>bag lady</u> , 291

Tabela 1. Izmene opisa mentalnih stanja i dispozicija u izvornom i drugom izdanju romana

Uvidom u celokupnu sakupljenu građu, odlučili smo da polaznu ideju o mentalnoj karakterizaciji junaka proširimo tako da obuhvata ne samo opise mentalnih sposobnosti (poput procena inteligencije) i stanja likova i njihovo ponašanje koje je uzrokovano određenim mentalnim stanjima, već i fizičke karakterizacije koje se dovode u vezu sa određenim mentalnim opisom. Takođe smo u mentalne karakterizacije uvrstili i one koje se ne pripisuju junacima, jer smatramo da su i one relevantne, budući da se svakako odnose na domen mentalnog opisa, pri čemu sama činjenica da jesu predmet promena uprkos tome što se ne pripisuju osobama predstavlja dodatno zanimljivo istraživačko pitanje (hiper)korektnosti, koje zavređuje pažnju i kome se treba posvetiti u nekom od budućih radova.

7. 2. Poddomeni karakterizacije mentalnih stanja i dispozicija i objekti karakterizacije

Može se izdvojiti nekoliko različitih podgrupa u okviru kojih su izmenjeni opisi u domenu mentalne karakterizacije, pri čemu je značajno ne samo značenje izrazâ koji se odnose na mentalni aspekt opisivanja, već i to koje opise ti izrazi nadograđuju. Stoga su izmene klasifikovane prema tome u okviru kakvog opisivanja se javljaju, a u okviru podgrupa detaljnije se analiziraju izvorni opisi i njihove izmene.

7. 2. 1. Izmene mentalne karakterizacije u okviru opisa fizičkog izgleda junaka ili prostora

U primerima 1 i 2 u izvornom izdanju (*a mental-patient haircut; mental-patient hair*) (v. Tabelu u Prilogu) nova frizura glavne junakinje Džesike poredi se sa kosom koju imaju mentalni pacijenti, pri čemu u romanu ona stalno ističe nezadovoljstvo izgledom kose nakon šišanja (prvi primer zapravo predstavlja odlomak iz njenog maštarenja o ponovnom viđenju sa dečkom u kome tokom susreta ona takvu frizuru više nema), te je jasno da je ovakva vrsta karakterizacije negativna. Ovakav opis odgovara čestim prikazima u okviru različitih fiktivnih ostvarenja u kojima u trenucima mentalne labilnosti žena u afektu drastično menja izgled svoje kose ili svoj izgled generalno.

Ovakva karakterizacija u prvom primeru zamenjena je potpuno drugačijim izvorom poređenja (*a Supercuts trainee haircut*), te ona više nije ni u kakvoj vezi sa mentalnom karakterizacijom, već se samo loš izgled poredi sa onim koji bi bio rezultat nevestosti početnika-frizera u salonu *Superkats*. Drugi primer (*a cry-for-help haircut*) ostaje bliži izvornom po značenju jer je i dalje u vezi sa nepovoljnim mentalnim stanjem, međutim, to stanje ne pripisuje se mentalnom bolesniku (dakle, samo toj grupi ljudi), već je opis inkluzivniji (i time nediskriminatoran) jer se može reći da stanje očaja o kom se može zaključiti na osnovu izgleda kose ne mora nužno biti svojstveno isključivo psihički obolelima, već svakom čoveku.

Sama autorka romana navodi da su određena Džesikina opažanja u romanima koja su sada izmenjena pisana tako da odražavaju duh vremena u kom se odvija radnja, kao i kako bi izazvala smeh (McCafferty, 2021: 510). Jasno je da je u prva dva primera izvorno ovakav vid karakterizacije hiperboličan i humorističke prirode, međutim, procenivši da potencijalno doprinosi održavanju stereotipa o nestabilnosti

osoba sa mentalnim poremećajem, autorka se odlučuje da opise zameni tako da se više ne odnose na ovu grupu ljudi. Zanimljivo je pritom da ono što se doživljava kao problematično nije nužno njihovo imenovanje – budući da sintagma *mentalni pacijent* nije zamenjena eufemističnijom varijantom kojom se upućuje na istu grupu ljudi, već se spajanje mentalnog stanja sa stereotipičnim „izgledom mentalnog pacijenta” procenjuje kao neadekvatno i stoga biva zamenjeno sasvim drugačijim alternativama. Stoga možemo reći da ovi primeri u užem smislu ne predstavljaju eufemizaciju niti upotrebu politički korektne terminologije, jer se ne javljaju kao alternativna blaža imenovanja *iste* tabuizirane stvarnosti, već se aspekti stvarnosti koji postaju predmet opisa menjaju tako da *ne predstavljaju više iste denotate*. Ove primere, međutim, svakako treba posmatrati kao vid politički korektnog diskursa i eufemizacije na osnovu toga što se njima nastoji pružiti blaži, neutralniji opis kojim se izbegava uvredljivost ili stigmatizacija *prethodno postojećih* deskripcija u izvornoj verziji romana.

Treći primer u tabeli predstavlja opis neobičnih štandova u sklopu izložbe koju Džesika posećuje sa svojim momkom (*insane stall*). Kako je u pitanju opis fizičke sredine, karakterizacija štanda kao ludog ne predstavlja vid mentalne, već fizičke karakterizacije, kojom se ističe bizarnost objekata koji su na štandovima izloženi. Međutim, ovde je upravo dati pridev doživljen kao disfemizam, premda se ne odnosi na ljude, te je ublažen pridevom *zany*, koji samo označava ekscentričnost ili apsurdnost bez izražavanja stepena neobičnosti kao vrste negativnog odstupanja od onog što bi se smatralo normalnim. Ovakav postupak zamene motivisan je stoga reevaluacijom odabira same lekseme, koja biva zamenjena „neproblematičnom”.

U sedmom, osmom i devetom primeru direktno je imenovan poremećaj ishrane koji se pripisuje jednoj devojci u baru koja učestvuje u izboru za mis (*anorexic*). Uprkos tome što se ispoljava fizički kao ekstremna neuhranjenost, u pitanju je vrsta mentalnog poremećaja koju obeležava iskrivljena percepcija sopstvenog tela, te su iz ovog razloga dati primeri uvršteni u ovu potkategoriju.

Značajno je pritom da je u sedmom primeru karakterisanje izgleda devojke praćeno negativnom reakcijom glavne junakinje (*Ew*), čije mišljenje dele momci iz bara (*The guidos agreed*), te da i ovi segmenti podležu promenama. Osmi primer odnosi se ponovo na reakciju muške publike, koja negativno doživljava anoreksičnu takmičarku, a u devetom primeru ona je okarakterisana kao anoreksična kraljica, budući da ju je žiri proglasio pobednicom takmičenja. Opis te devojke promenjen je tako da i dalje jasno ukazuje na njenu problematičnu mršavost, tako da se ona poredi sa kosturom i naziva neuhranjenom, ali dijagnoza anoreksičnosti se više ne pominje.

Pošto je jasno da je suština opisa značenjski ista, te da je anoreksija prikazana u negativnom svetlu još u izvornom izdanju, kao i da lekseme kojima se označava predstavljaju direktna imenovanja, a ne disfemizme, postavlja se pitanje zašto su opisi promenjeni. Naša je pretpostavka da imenovanje poremećaja može da se tumači kao „okidač” (engl. *trigger*) za potencijalnu retraumatizaciju čitalaca, te da se stoga autorka odlučila da, umesto da istakne upozorenje o okidačima (engl. *trigger warning*), opise izmeni tako da budu manje klinički, a da ipak jasno prenose istu ideju o nedopustivoj neuhranjenosti. Ne postoji konsenzus po pitanju toga da li je

delotvornije unapred obavestiti čitaoce o potencijalno uznemirujućem sadržaju ili im omogućiti da ga obrađuju bez prethodnog nagoveštavanja (Bellet et al., 2018: 134). Ova dilema je ovakvim postupkom zaobiđena, budući da se ne najavljuje potencijalno uznemirujući sadržaj, već se njegovo direktno imenovanje izbegava, a svakako se prenosi isti smisao alternativnim deskriptorima.

Odluka da se ne više ne prikazuje gađenje glavne junakinje nad izgledom devojke koja pati od anoreksije, a potom i reakcija muškaraca u vidu slaganja sa njom, takođe nam se čini značajnom reinterpetacijom izvornog sadržaja, kojom se nastoji izbeći „propagiranje” netolerantnosti prema onima koji imaju (mentalno) zdravstveni problem. U izmenjenom delu stoga negativan odnos ostaje ispoljen, ali biva preoblikovan tako da predstavlja neprihvatanje, neodobravanje, ali bez izražavanja gađenja.

Trinaesti primer predstavlja jedinu karakterizaciju u okviru ovog domena koja je izmenjena jednostavnim izostavljanjem lekseme bez zamene (*looks like a crazy bag lady* naspram *looks like a bag lady*). Ponovo se, kao u primerima sa frizurom i stereotipičnom slikom mentalno obolelog pacijenta, uspostavlja veza između izgleda i nestabilnog mentalnog stanja, koja se koristi kao osnov za poređenje sa izgledom devojčice koja sama bira svoje odevne kombinacije i stoga izgleda veoma upadljivo. U ovom primeru disfemizam *crazy* ne biva zamenjen nekom od eufemističnih alternativa, budući da se nastoji u celosti izbeći stigmatišući prikaz starice beskućnice kao mentalno obolele. Interesantno je pritom da se ovakvom intervencijom od stigme brani grupa ljudi sa mentalnim poremećajima, ali da izvor za uspostavljanje analogije sa izgledom deteta koje samo bira šta oblači i dalje ostaje fizički izgled beskućnice.

7. 2. 2. Izmene mentalne karakterizacije u okviru opisa psihičkog/emotivnog stanja junaka

U četvrtom primeru Džesikino emotivno stanje poredi se sa emotivnim stanjem psihički obolele osobe, a ta osećanja izazvana su nezadovoljstvom zbog izgleda frizure, dok primer 5 predstavlja odgovor njene prijateljice kojim ona nastoji da ukaže da nije kosa uzrok Džesikine nestabilnosti ili ludila, već da je ona uvek takva. Ovi segmenti predmet su promene takođe ne zbog konotacija leksičkih elemenata, već zbog toga što u datom kontekstu deskripcija figurira u okviru isticanja stereotipične slike nestabilnosti kao odlike osoba sa mentalnim poremećajima. Stoga su opisi izmenjeni tako da nezadovoljstvo nije prikazano kao „stanje ludila”, već uznemirenost koja remeti san, koja iz Džesikine perspektive potiče od frizure, dok je prijateljica ispravlja – nije samo kosa, već sve izvor budnosti tokom noći. Takvim opisom izbegava se karakterizacija kojom se u prvi plan ističe „ludilo” osoba sa mentalnim poremećajem, a umesto nje nudi ona koja se može odnositi na svakog pojedinca – bez straha da će biti tumačena kao diskriminatorno poređenje.⁸

8 Zanimljivo je pritom da se u svakodnevnom govoru ljudi često međusobno opisuju koristeći izraze koji označavaju koncept *ludila*, a da pritom ne misle na psihičku nestabilnost u kliničkom smislu. Stoga vid intervencije koji namerno u potpunosti izbegava koncept ludila može delovati i kao hiperkorektnost, premda je jasna motivacija iza pretpostavke da karakterizaciju treba promeniti tako da se ne dovodi u vezu sa medicinskim kontekstom

7. 2. 3. Izmene mentalne karakterizacije u okviru opisa ponašanja junaka

I deseti primer pripada domenu opisa ponašanja osoba sa mentalnim poremećajem – Džesika opisuje stanje svojih misli do te mere ometeno da kao da one ne pripadaju nijednom postojećem jeziku – što ona eksplicitno dovodi u vezu sa hospitalizovanim slučajevima mentalno obolelih, a zatim to stanje uma procenjuje kao prednost jer će moći da se takvim jezikom služi kada sama hospitalizuje svoju mamu, čime insinuira da se i njena majka ponaša nenormalno. Ovaj opis u knjizi ne predstavlja stvarno, kliničko stanje nekoherentnosti misli i njihovog nepoklapanja sa stvarnošću, niti Džesika zaista smatra da je potrebno da hospitalizuje svoju majku – ovi iskazi su tako jasno i nedvosmisleno hiperbole i izvor humora koji se zasniva na prepoznavanju preterivanja koje ne odgovara realnosti i na komičnom i neočekivanom prikazivanju sopstvene pometenosti kao korisne veštine za komunikaciju sa nekim ko je još pometeniji – kao da je to uopšte i moguće. U novijem izdanju iskaz je promenjen tako da se njime i dalje izražava izrazit stepen rastrzanosti time što se poredi sa nepostojećim jezikom, ali se više ne dovodi u vezu sa mentalnim poremećajima, već se hiperbolira nepoznatost jezika i nemogućnost njegovog dešifrovanja tako što se uvodi figura autoriteta izuzetnog eksperta za jezike koji nije dorastao tom zadatku.

7. 2. 4. Izmene mentalne karakterizacije u okviru mentalnih kapaciteta

Poslednju grupu čine izmene iskaza u kojima figuriraju lekseme koje se izvorno odnose na osobe sa niskim stepenom inteligencije (*moronic, retarded, morons*). Mete karakterizacija se u datim primerima razlikuju. Jedino su u dvanaestom primeru kao moroni okarakterisane konkretne osobe, odnosno svi ljudi prisutni u baru sem Džesike. Ovaj disfemizam – prepoznat kao takav – u novijem izdanju biva zamenjen eufemističnom karakterizacijom tih osoba kao *tupana (dummies)*. U jedanaestom primeru u kom je generički upotrebljena lična zamenica *you* kao retard okarakterisana je osoba koja bi potencijalno verovala u nešto sasvim apsurdno (da će određeni ekscentrični postupci dovesti do uspešne glumačke karijere). Disfemizam *retarded* biva zamenjen lekseom *delusional*, tako da se njom sada kao uzrok verovanja u nešto iracionalno predstavlja stanje zablude, a ne nizak koeficijent inteligencije koji ograničava mogućnosti rasuđivanja.⁹

Možda najzanimljiviji primer intervencije u ovoj grupi predstavlja šesti primer, budući da u njemu meta evaluacije nije osoba, već propozicija, koja se vrednuje kao moronska (*moronic*), te se takođe usled disfemističnosti lekseme *moronic* umesto nje koristi leksema kojom se izražava apsurdnost toga da u nešto treba verovati, a da se pritom njom ne upućuje na grupu ljudi sa niskim stepenom inteligencije (*ridiculous*).

jer leksema *pacijent* direktno upućuje na tu grupu ljudi. Opet, u vidu treba imati nameru govornika, a u datom kontekstu je jasno da Džesika ne smatra da se zaista oseća kao klinički nestabilna osoba. Međutim, iz perspektive autorke (i njenog tima) u prvi plan je stavljena potencijalna diskriminacija kao značajniji faktor, budući da je ljudi lako mogu učtavati i tamo gde nije bila nameravana.

⁹ Opet, u svakodnevnom govoru ovakve karakterizacije nisu retkost, pri čemu se ne misli zaista na izvornu denotaciju leksema kojom se opisuju osobe sa ispodprosečnom inteligencijom. Međutim, i ovde prevagu ima autorkina svest o disfemističnosti samih leksema, usled koje ona bira da ih zameni blažim alternativama kojima se prenosi slična ideja, ali tako da se ne mogu tumačiti kao vidovi diskriminatornog ponašanja.

7. 3. Karakterizacija junakinje sa bipolarnim poremećajem

Ono što je izuzetno značajno kada je reč o mentalnoj karakterizaciji junaka jeste da nije bilo nikakvih promena u karakterizaciji mentalnih stanja i kapaciteta Deksi, junakinje sa bipolarnim poremećajem¹⁰. Dakle, nijedan od analiziranih primera ne odnosi se na prepravljeno prikazivanje njenog afektivno-mentalnog sklopa, što znači da je prema autorkinoj proceni već u izvornom izdanju pružen adekvatan, nediskriminatoran prikaz.

Karakterizacija Deksi jeste unekoliko bila predmet promena, ali one se odnose na Džesikine komentare o Deksinjoj promiskuitetnosti¹¹. I premda promiskuitetnost može biti jedan od načina ispoljavanja manije u bipolarnom poremećaju (Berk et al., 2008: 30), u čitavom serijalu predstavlja predmet promene u karakterizaciji svih likova nezavisno od drugih faktora¹², te je ne smatramo relevantnom u svetlu karakterizacije junakinje kao osobe sa bipolarnim poremećajem.

Deksi je u romanu do trenutka kada je otkrivena njena dijagnoza prikazana kao zabavna i ekscentrična – voli da u svim prilikama kao replike u razgovorima peva citate pesama, upadljivo se oblači, učestvuje u rijaliti programima za zabavljanje kako bi dodatno zaradila. Džesiki je veoma draga, ali je Džesika ne smatra pouzdanom. U određenoj meri poredi je sa svojom najboljom drugaricom Houp, ali je doživljava kao površniju.

U Džesikinom prisustvu Deksi uvek deluje bezbrižno do prelomnog trenutka kada njih dve saznaju da je jedan od studenata na njihovom kampusu iznenada preminuo usled srčanog udara, kada Deksi ima izuzetno snažnu reakciju na njegovu smrt, koju Džesika isprva tumači kao uobičajenu ekscentričnost¹³.

Međutim, upravo ta poruka predstavlja uvod u razgovor u kome Džesika najzad saznaje da Deksi ima bipolarni poremećaj – *Dexy is bipolar, clinically so, and not in that casual way that people (like me) use to describe moody people (also like me)* (McCafferty, 2006: 222–223 u izvornom, odnosno McCafferty, 2021: 314 u novom izdanju).

Kako opis Deksi u svetlu bipolarnog poremećaja predstavlja novo saznanje i za Džesiku i za čitaoce, podrazumeva upotrebu sredstava ekspozicije kojima će se preneti informacije o ovom poremećaju i njegovom uticaju na Deksin život.

10 Bipolarni poremećaj je vrsta mentalnog afektivnog poremećaja u kome izrazito jake i dugotrajnije promene raspoloženja (pre svega stanja depresije i manije ili hipomanije) značajno otežavaju život pojedinca (Federman et al., 2010).

11 Npr. *Have I mentioned that Dexy is kind of a slut? Well, she is. But she's also my new best friend at school since I kicked Jane to the curb. Through Dexy, I've learned that prolifically promiscuous free spirits are incapable of embarrassment* (McCafferty, 2006: 172) naspram *Have I mentioned that Dexy is kind of a slut? Well, she is. But she's also my new best friend at school since I kicked Jane to the curb. And I guess it's okay for me to say this about her because she'd happily tell you herself. Through Dexy, I've learned that prolifically promiscuous free spirits are incapable of embarrassment* (McCafferty, 2021: 240).

12 Npr. *We must get skanked* (McCafferty 2006: 93) naspram *We must get glammed, slammed, and metal jammed* (McCafferty 2021: 131).

13 *I found a note on my door from Dexy: CRISIS!!! This wasn't unusual. [...] None of which ever lived up to the exclamation points; This was taking the grief a bit too far* (McCafferty, 2006: 222, odn. McCafferty, 2021: 312–313).

Duška Klikovac (2008: 299) ekspozitorne tekstove definiše kao vrste tekstova u kojima se čitalačkoj publici predmet teksta predstavlja tako da čitaoci o njemu steknu više znanja, zbog čega su u te svrhe u njima zastupljena poređenja prema sličnostima i razlikama, definisanja, ilustrativni primeri, analize i grupisanja prema određenim parametrima, a upravo neke od ovih strategija ekspozicije možemo pratiti u prikazu Deksinog ponašanja i stanja kroz prizmu bipolarnosti.

U svetlu novog saznanja Džesika reinterpreтира znanje o čestoj upotrebi lekova od strane Deksi, budući da je prethodno i druge studente viđala da ih koriste tokom studija, usled čega tome nije pridavala osobit značaj¹⁴. Nakon toga sledi poređenje kao način sticanja uvida u drastičnost emotivnih reakcija i postupaka bipolarnе osobe naspram neurotipične – uobičajena tuga usled tužnog događaja u životu Džesike kao neurotipične osobe (preseljenje njene drugarice u drugu državu) naspram Deksinog pokušaja samoubistva nakon raskida kao jednako „običnog” tužnog događaja koji čini deo životnog iskustva ljudi. Deksina ekscentričnost potom dobija novu dimenziju kao vid samoočuvanja kojim se izbegavaju depresivna stanja¹⁵.

U romanu se navodi njena uspešna adaptacija uz pomoć medikacije i terapije, i najzad, samo prepoznavanje potrebe za još većom pomoći nakon smrti mladića sa kampusa¹⁶, a njeno poslednje pominjanje u trećem delu serijala je u okviru pisma koje Džesika šalje najboljoj prijateljici Houp, u kome joj Džesika otkriva koliko je zavolela Deksi i kako veruje da će se one ponovo videti kada Deksi bude bolje.

Pored toga što nema nikakvih izmena na jezičkom planu u domenu mentalne karakterizacije, značajno je da nema ni sadržinskih promena u pogledu kontekstâ u kojima se Deksi javlja. Njen prikaz kao osobe sa bipolarnim poremećajem tako je već u izvornom izdanju afirmativan – nema scena u kojima se prikazuje kao opasna po druge, njen lik ne prikazuje se isključivo kroz prizmu njenog poremećaja, te se ni ne prikazuje isključivo kao žrtva – štaviše, pružen je opis koji je, kako je u uvodnom delu rada rečeno, retkost – budući da je naglasak na njenoj agentivnosti u obezbeđivanju kvalitetnijeg života i uspešnom prilagođavanju čak i tokom kritičnih dešavanja.

8. Zaključci i dalja razmatranja

Sagledavši primere promena koje podrazumevaju mentalnu karakterizaciju u trećem delu serijala o Džesiki Darling, ustanovili smo sledeće:

a) Predmet promene u većini primera predstavljaju opisi ljudi, međutim, takođe je promenjen opis fizičkog prostora u kom je upotrebljena leksema koja označava nestabilno mentalno stanje, kao i vrednovanje nečijeg stanovišta u kom

14 *Sure, she popped more pills in a day than I have in my entire life, but a dependency on pharmaceuticals is hardly uncommon around here* (McCafferty, 2006: 223, odn. McCafferty, 2021: 314).

15 *She channeled her excess energy into creating characters and costumes; [...] so she could never be quiet enough to listen to her own dark thoughts* (McCafferty 2006: 223, odn. McCafferty, 2021: 314).

16 *Fortunately, Dexy had the presence of mind to help herself. She called her shrink* (McCafferty, 2006: 224, odn. McCafferty, 2021: 316).

je upotrebljena disfemistična leksema kojom se izražava nizak stepen inteligencije; pored toga, mentalni deskriptori ne javljaju se samo kao opisi mentalnog sklopa ili predispozicija (npr. *morons*), već mogu figurirati i kao deo opisa nečijeg fizičkog izgleda (*anorexic, a mental patient haircut*), ili ponašanja (*I was thinking in some made-up language spoken by asylum inmates*);

b) Najviše izmena u okviru opisa mentalnog funkcionisanja odnosi se na opise koji na neki način kodiraju koncept ludila (*insane, mental patient*), te se potencijalno mogu tumačiti kao diskriminatorni prema osobama koje pate od psihičkih poremećaja – takve deskripcije mogu samo imenovati taj koncept, dovesti ga u vezu sa emotivnim stanjem pojedinca ili pak fizičkim izgledom;

c) Pored promena u domenu opisa koji se odnose na mentalnu (ne)stabilnost, deo promena odnosi se na imenovanje ispodprosečnog stepena inteligencije – konkretnih ljudi, ljudi koji bi potencijalno zauzeli određeno stanovište u datoj situaciji, ali i za vrednovanje stava prema određenom mišljenju;

d) Deo promena više je motivisan uviđanjem disfemističnosti određenih upotrebljenih leksema samih po sebi, dok drugi opisi bivaju promenjeni usled stereotipične negativne slike koja se stvara o osobama koje pate od psihičkih poremećaja;

e) Načini izmene karakterizacija su različiti – samo jedan primer predstavlja jednostavno izostavljanje upotrebljene disfemistične lekseme, dok se u drugim primerima date karakterizacije menjaju korišćenjem alternativnih leksema ili celih klauza, kojima se nastoji izbeći diskriminatornost, te ne prenose u celosti isti smisao kao u izvornom delu;

f) Sve izmene podrazumevaju vidove ublažavanja izrečenog, bilo upotrebom leksičkih eufemizma (*morons – dummies*) ili parafrazama koje iz drugačijeg ugla karakterišu opisano – tako da izvorno izraženo značenje delom ostane očuvano (*mental-patient hair – a cry-for-help haircut*) ili tako da opis više ne pripada domenu mentalne karakterizacije (*It makes me feel like a mental patient – It keeps me awake at night*);

g) Opis bipolarne junakinje uopšte nije bio predmet promene u novijoj verziji dela kada je reč o njenim mentalnim stanjima i njima motivisanom ponašanju, što znači da je postojeća karakterizacija procenjena kao adekvatna kako na planu jezičkog izraza, tako i na planu samog sadržaja;

h) Poredeći scene u kojima se junakinja sa bipolarnim poremećajem pojavljuje i načine na koje je u njima opisana sa dominantnom slikom o mentalno obolelim osobama, ustanovljeno je da je njen prikaz primer retke pozitivne prakse, budući da nije prikazana kao opasna po društvo, niti kao bespomoćna, niti je čitav prikaz njenog lika zasnovan na njenoj dijagnozi, pri čemu je pružen prikaz njene integritetnosti u društvo i uspešne borbe sa teškoćama koje život sa bipolarnim poremećajem donosi.

Ovaj rad predstavlja tek početak istraživanja sve popularnije prakse izmene postojećih sadržaja u svetlu savremene reinterpretacije postojećih diskursa tako da odgovaraju senzibilitetu svojstvenom makar jednom delu današnje populacije. Kako je dosad već pominjano, ovakvi postupci se u društvu različito percipiraju i vrednuju,

ali je svakako reč o veoma značajnoj pojavi, koja zavređuje dalja izučavanja različitih fenomena koji se sa njom dovode u vezu, a kao izrazito značajan zadatak za naredna istraživanja prepoznavamo analiziranje posledica koje za sobom ovakvo postupanje izaziva.

Literatura

- Albrecht, M. C. (1954). The relationship of literature and society. *American Journal of Sociology*, 59, 425–436. <https://doi.org/10.1086/221388>
- Allan, K., Burridge, K. (1991). *Euphemism and Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon*. Oxford: Oxford University Press.
- Bellet, B. W., Jones, P. J., McNally, R. J. (2018). Trigger warning: Empirical evidence ahead. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 61, 134–141. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2018.07.002>
- Berk, L., Berk, M., Castle, D., Lauder, S. (2008). *Living with bipolar: A guide to managing and managing the disorder*. Crows Nest, NSW: Allen & Unwin.
- Brown, P., Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burridge, K. (2006). Taboo, euphemism, and political correctness. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Languages & Linguistics* (pp. 455–462). Oxford: Elsevier.
- Díaz Hormingo, M. T. (2012). Lexical Creation and Euphemism: Regarding the Distinction Denominative or Referential Neology vs. Stylistic or Expressive Neology. *Lexis*, 7, 106–120.
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* (2nd ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315834368>
- Federman, R., Thomson Jr., J. A. (2010). *Facing the bipolar: the young adult's guide to dealing with bipolar disorder*. Oakland: New Harbinger Publications.
- Fuko, M. (2007). *Poredak diskursa* (D. Aničić, prev.). Loznica: Krapos Books.
- Gibson, D. (1963). Euphemistic Nomenclature in Mental Retardation. *Canadian Psychiatric Association Journal*, 8(5), 349–351. <https://doi.org/10.1177/070674376300800513>
- Granello, D. H., Gibbs, T. A. (2016). The power of language and labels: “The mentally ill” versus “people with mental illnesses”. *Journal of Counseling & Development*, 94(1), 31–40. <https://doi.org/10.1002/jcad.12059>
- Gómez, C. M. (2009). Towards a new approach to the linguistic definition of euphemism. *Language Sciences*, 31, 725–739.
- Hunston, S., Thompson, G. (Eds.). (2003). *Evaluation in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnstone, B. (2008). *Discourse analysis* (2nd ed.). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Klikovac, D. (2008). *Jezik i rod*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- McCafferty, M. (2020, October 15). *Jessica Darling gets a 20th Birthday Makeover*. Megan McCafferty. <https://www.meganmccafferty.com/jessica-darling-gets-a-20th-birthday-makeover/>

- Mouriquand, D. (2023, March 29). *Agatha Christie novels edited to remove potentially offensive language*. EuroNews. <https://www.euronews.com/culture/2023/03/29/agatha-christie-novels-edited-to-remove-potentially-offensive-language>
- Paltridge, B. (2012). *Discourse analysis* (2nd ed.). London: Bloomsbury Publishing.
- Regan, R., Willatt, L. (2010). Mental Retardation: Definition, Classification and Etiology. In S.J.L. Knight (Ed.), *Monographs in Human Genetics*, Volume 18 (pp. 16–30). Basel: Karger. <https://doi.org/10.1159/000287593>
- Sas, T. (2008). *Mentalna bolest kao mit. Psihijatrija i kršenje ljudskih prava* (K. Vlatković, prev.). Beograd: Clio.
- Stuart H. (2006). Media portrayal of mental illness and its treatments: what effect does it have on people with mental illness?. *CNS drugs*, 20(2), 99–106. <https://doi.org/10.2165/00023210-200620020-00002>
- Terry, A. (2020). Euphemistic dysphemisms and dysphemistic euphemisms as means to convey irony and banter. *Language and Literature*, 29(1), 57–75.
- Valentine, J. (1998). Naming the Other: Power, Politeness and the Inflation of Euphemisms. *Sociological Research Online*, 3(4), 37–53. <https://doi.org/10.5153/sro.184>
- Zakharyan, A. (2020, June 28). ПЕРЕВОДЫ | Кошмар на улице ильмов: как Набоков перевёл «Лолиту»? (#31). Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=TN9LIQOJljE>
- Баранов А. Н., Добровольский Д. О. (2015). Эвфемизация во фразеологии. In Л. Л. Федорова (Ed.), *Хвала и хула в языке и коммуникации* (pp. 187–196). Москва: РГГУ.
- [Baranov A. N., Dobrovolskij D. O. (2015). Evfemizaciya vo frazeologii. In L. L. Fedorova (red.), *Hvala i hula v yazyke i kommunikacii* (pp.187–196). Moskva: RGGU]
- Крысин, Л. П. (1994). Эвфемизмы в современной русской речи. *Русистика*, 1–2, 28–49.
- [Krysin, L. P. (1994). Evfemizmy v sovremennoj russkoj rechi. *Rusistika*, 1-2, 28–49]
- Москвин В. П. (2001). Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования. *Вопросы языкознания*, 3, 58–70.
- [Moskvin V. P. (2001). Evfemizmy: sistemnye svyazi, funkicii i sposoby obrazovaniya. *Voprosy yazykoznaniiya*. 3, 58–70]
- Погорелко, А. М., Т. Н. Герасина. (2021). ПОЛИТКОРРЕКТНАЯ ЭВФЕМИЗАЦИЯ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН. *Вестник Челябинского государственного университета*, 1 (447), 133–138.
- [Pogorelko, A. M., T. N. Gerasina. (2021). POLITKORREKTNAYa EVFEMIZACIYa KAK SOCIOKULTURNYJ FENOMEN. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 1 (447), 133–138]
- Стојановић, М. Љ. (2021). Еуфемизми и њихова обрада у савременим речницима српског језика. У С. Ристић, Л. Лазић Коњик, Н. Ивановић (ур.), *Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема* (стр. 223–238). Београд: Институт за српски језик САНУ.

[Stojanović, M. Lj. (2021). Eufemizmi i njihova obrada u savremenim rečnicima srpskog jezika. U S. Ristić, L. Lazić Konjik, N. Ivanović (ur.), *Leksikografija i leksikologija u svetlu aktuelnih problema* (str. 223–238). Beograd: Institut za srpski jezik SANU]

Izvori

McCafferty, M. (2001). *Sloppy firsts*. New York: Three Rivers Press.

McCafferty, M. (2006). *Charmed Thirds*. New York: Three Rivers Press.

McCafferty, M. (2021). *Sloppy firsts*. New York: Wednesday Books.

McCafferty, M. (2021). *Charmed Thirds*. New York: Wednesday Books.

Ana Ž. Arsić

Summary

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DESCRIPTIONS OF MENTAL STATES AND DISPOSITIONS OF CHARACTERS IN THE FIRST AND SECOND EDITIONS OF A YA NOVEL *CHARMED THIRDS* BY MEGAN MCCAFFERTY: A CASE STUDY OF EUPHEMIZATION DRIVEN BY POLITICAL CORRECTNESS

The aim of this paper is to compare descriptions of mental states and dispositions of characters in the original edition of the novel *Charmed Thirds* by Megan McCafferty, first published in 2006, with characterizations in the second edition of the novel, published in 2021. The changes made in the second version of the novel represent an act of political correctness, and ensue from the author's reinterpretation of the existing descriptions as inappropriate and therefore needing to be replaced by more "adequate" ones. The "inappropriateness" of existing descriptions is at times based on the dysphemistic nature of the language means used in them, for example those denoting low intelligence (e.g. *retarded*, *moronic*), or madness (*crazy*); in other instances descriptions of a character's physical appearance were deemed to be inadequate not because of the negative connotations of the lexical means deployed, but due to the fact that such descriptions were viewed as stereotypical and stigmatizing (*a mental-patient haircut*), or simply triggering (*anorexic*). Negative characterizations were changed in various ways: they were replaced by other lexical expressions (*morons* – *dummies*), problematic descriptors were left out, and sometimes alternative descriptions were construed at the clausal level. However, it is significant to point out that the mental characterization of a character with bipolar disorder remains unchanged, and is therefore deemed an example of a positive, carefully worded representation of a marginalized group not only in the subsequent, more politically correct version of the novel, but in the original itself as well.

Key words:

discourse analysis, euphemisms, political correctness, comparative analysis, YA literature, descriptions of mental states and mental dispositions